กฐินคืออะไร?

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

วัดเทพศิรินทราวาส

ที่ระลึกในงานกฐินพระราชทาน

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์

วันที่ ๑๙ ตุลาคม พ.ศ.๒๔๗๓

กฐิน คืออะไร?

๑. มีต้นไม้จำพวกหนึ่งเรียกว่า “ต้นกระถิน” แยกออกไปตามลักษณะที่ผิดเพี้ยนกันแล้ว ให้ชื่อเป็นชนิดๆ ไป เช่น กระถิน (บ้าน) กระถินพิมาน กระถินเทศ นี่ว่าถึงคำเรียกต้นไม้ และควรสังเกตไว้ว่า “กระถิน” คำนี้เป็น **ถ** ไม่มีเชิง เมื่อฟังแต่เสียงที่พูดกันในภาษาไทยย่อมไม่ต่างจากคำว่า “กฐิน” ซึ่งเป็น **ฐ** มีเชิง เพราะภาษาไทยไม่นิยมกระแสเสียงก้องหนัก ถึงดังนั้น ก็พอรู้ความหมายกันได้ในที่ สำหรับ “กฐิน” คำหลังนี้ ไม่ใช่คำเรียกต้นไม้ แต่เป็นชื่อของสังฆทานพิเศษประเภทหนึ่ง ที่ทายกถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ ในเดือนท้ายฤดูฝน ฯ

๒. คำว่า “กฐิน” เป็นภาษามคธ ในชั้นเดิม สำหรับเรียกไม้สะดึง ที่เป็นอุปกรณ์ในการทอผ้าหรือทาบผ้า ครั้นต่อมาเมื่อมีธรรมเนียมถวายผ้าในเดือนท้ายฤดูฝน จึงเรียกผ้านั้นว่า “ผ้ากฐิน” เพราะในการ กะ ตัด ผ้านั้น ใช้ไม้สะดึงทาบลงเป็นเครื่องช่วยให้สะดวก เนื่องจากเหตุนี้เป็นเค้ามูล คำว่า “กฐิน” จึงเป็นชื่อทั่วไปในสิ่งสำคัญและกิจพิธีอันเกี่ยวกับเรื่องนี้ เช่น กฐินทาน จองกฐิน องค์กฐิน แห่กฐิน ทอดกฐิน ครองกฐิน กรานกฐิน กฐินหลวง กฐินพระราชทาน กฐินราษฎร เป็นตัวอย่าง ฯ

๓. ที่ว่า “ในเดือนท้ายฤดูฝน” นั้น นับตั้งแต่วันแรมค่ำ ๑ เดือน ๑๑ จนถึงวันกลางเดือน ๑๒ รวม ๒๙ วันนี้เป็นเดือนที่สุดแห่งฤดูฝน ครั้งพุทธกาลในแคว้นที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ นิยมนับข้างแรมเป็นต้นเดือน นับข้างขึ้นเป็นปลายเดือน คือนับมืดไปหาสว่าง เพราะฉะนั้นเดือนท้ายฤดูฝนจึงนับเอาวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๑๑ เป็นวันต้นเดือน ต่อไปจนถึงวันเพ็ญคือวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๒ เป็นวันปลายเดือน ไม่เหมือนระเบียบการนับในเมืองไทย แต่ก่อนมาเมื่อถึงเดือนเช่นนี้ พระภิกษุทั้งหลายต่างก็ลุผ้าไตรจีวรเก่า แสวงหาผ้าใหม่ครองแทนต่อไป ทายกที่เลื่อมใสศรัทธาต่างก็หามาถวายตามสมควร ให้ต้องตามลักษณะจีวรที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ ด้วยสมัยนั้นไม่มีตลาดขายจีวรเหมือนตลาดเสาชิงช้าในบัดนี้ พระภิกษุต้อง กะ ตัด เย็บ ย้อมเอง เดือนนี้จึงเรียกว่า “จีวรทานสมัย” แปลว่า คราวถวายผ้า อีกอย่างหนึ่งเรียกว่า “จีวรกาลสมัย” แปลว่า คราวผลัดจีวร เมื่อใครทอดกฐินต้องทอดให้ทันในเดือนนี้ พอแสงเงินแสงทองขึ้นถึงเขตอรุณเช้าวันแรมค่ำ ๑ เดือน ๑๒ ก็สิ้นกำหนดกฐิน ฯ

๔. มูลเหตุที่จะมีผ้ากฐินเกิดขึ้นนั้น ได้ความว่า เมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดเชตวันมหาวิหาร ใกล้กรุงสาวัตถี มีภิกษุชาวเมืองปาไถย ๓๐ รูป เดินทางจะมาเฝ้าพระองค์ ครั้นถึงเมืองปาวาก็ย่างเข้าเขตฤดูฝน ต้องพักอยู่จำพรรษาในเมืองนั้น พอออกพรรษาก็รีบด่วนเดินทางต่อมา เพราะยังเป็นคราวน้ำนองต้องเดินกรำฝนทนแดดมาในทางบางแห่งเป็นเปือกตม มีไตรจีวรชุ่มไปด้วยน้ำฝน จนลุถึงวัดเชตวันมหาวิหาร พระพุทธเจ้าทรงปรารภเรื่องนี้เป็นเหตุ จึงมีพระพุทธานุญาตพิเศษให้ภิกษุเหล่านั้นรับผ้ากฐิน ฝ่ายนางวิสาขา มหาอุบาสิกา ได้ทราบพระพุทธานุญาต จึงนำผ้ากฐินมาถวายแด่ภิกษุ ๓๐ รูปนั้น ภายหลังมีผู้นิยมตามอย่างต่อมาจนถึงทุกวันนี้ ฯ

๕. สังเกตตามเรื่องเดิม ที่นางวิสาขา มหาอุบาสิกา ได้เริ่มขึ้นก่อนนั้น จำนวนผ้ากฐินบ่งว่ามี ๓๐ ผืน เท่าจำนวนภิกษุผู้รับ แต่เป็นธรรมดาของวัตถุทาน จะให้คงจำนวนเสมอไปนั้นยาก ย่อมสุดแต่ฐานะกำลังของทายกทายิกาผู้ถวาย น้อยบ้างมากบ้างตามความพอใจ ของมากพระน้อยไม่น่าจะขัดข้องอะไร แต่เมื่อของน้อยพระมากมีปัญหาอยู่ที่ว่า ถวายแด่ท่านรูปไหนจึงจะสมควร? ข้อนี้ทายกไม่ต้องเลือก ไม่ต้องตัดสินชี้ขาด เพราะว่าผ้านั้นได้ถวายแด่สงฆ์ ต้องสุดแต่สงฆ์ท่านจะปรึกษาเห็นชอบพร้อมกันว่า สมควรจะมอบให้แก่ท่านผู้ใด ภิกษุที่ได้รับกฐิน กรานแล้วโดยชอบตามพระวินัยย่อมได้รับอานิสงส์ ๕ ประการ ตามระเบียบมีว่า ภิกษุต้องไม่น้อยกว่า ๕ รูปจึงจะเป็นสงฆ์ครบองค์ประชุมในการรับกฐิน และในจำนวนนี้ เมื่อท่านรูปหนึ่งได้ครองกฐินตามความเห็นชอบของสงฆ์ทำการที่ควรทำคือ ซัก กะ ตัด เย็บ ย้อม พินทุ และกรานแล้ว สงฆ์โมทนาด้วย ให้นับว่าเป็นอันได้กรานกฐินทั่วกัน เพราะรับครองแต่รูปเดียว ส่วนพระนอกนั้นคอยโมทนาก็ได้อานิสงส์เท่ากัน และเพราะมีพระบัญญัติกำชับไว้ว่า การกฐินต้องให้เสร็จในวันเดียว จะทำข้ามคืนไม่ได้ รวมเหตุ ๒ ประการนี้ ในที่สุดทายกจึงจัดผ้ากฐินสำหรับรูปเดียวและพอจะตัดเย็บได้ผืนเดียว เพื่อให้เหมาะกับความต้องการของสงฆ์ ถ้าถวายหลายผืนท่านจะทำไม่ทัน ส่วนของอื่นๆ แม้เป็นสบงจีวรอย่างใดๆ ที่มุ่งจะถวายด้วย ก็จัดเป็นพวกบริวารกฐิน น้อมถวายแด่สงฆ์หรือเจาะจงถวายแด่พระรูปใดก็ได้ ฯ

๖. ผู้ชายสมัยนี้ไม่สันทัดในการเย็บผ้า ก็เหมือนกับผู้ชายในครั้งพุทธกาล ซึ่งปรากฏว่าท่านที่ออกบวชโดยมากเย็บผ้าไม่ชำนาญ อีกประการหนึ่ง ประกอบกับแบบจีวรตามพระบัญญัติของพระพุทธเจ้าแปลกจากลัทธิอื่นๆ ถึงแม้เขาจะนิยมสีเหลืองเหมือนกันก็ตาม แต่เส้นตะเข็บที่เป็นแนวเพลาะผ้าในผืนจีวรตามหลักในพระวินัย เป็นแบบหนึ่งไม่เหมือนของลัทธิใดๆ ทั้งหมด เพราะความไม่ชำนาญในการเย็บ กับทั้งมีแบบจีวรแปลกออกไป ต้องเข้าใจจึงจะกะตัดถูกต้อง ถึงคราวผลัดจีวรใหม่ภิกษุทั้งหลายจึงช่วยกัน รวมเป็นหมู่ๆ ดูเป็นการสำคัญอย่างหนึ่ง และถึงเช่นนี้แล้วพระพุทธเจ้ายังทรงกำชับให้สงฆ์ที่รับผ้ากฐินทำสำเร็จตลอดในวันนั้น จะข้ามคืนไม่ได้เป็นอันขาด การเย็บจีวรก็ยิ่งกวดขันหนักขึ้น ปัญหาจึงมีว่า พระองค์ต้องพระพุทธประสงค์อย่างไร จึงทรงกำชับไว้ดังนั้น?

๗. เป็นหน้าที่ของภิกษุผู้ไม่สันทัดในการกะ ตัด เย็บจีวร จะต้องอาศัยไต่ถามท่านที่ชำนาญและเมื่อการเย็บช้าจะไม่เสร็จทันกำหนด ต้องช่วยกันเย็บ เหตุการณ์ทั้งนี้ย่อมชักนำให้เกิดผล ๒ ประการ คือ (๑.) เป็นโอกาสให้แสดงไมตรีจิตช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อุดหนุนให้สามัคคีพร้อมเพรียงกัน เป็นข้อที่ต้องพระพุทธประสงค์อยู่แล้ว (๒.) ผู้ที่ไม่เข้าใจในวิธีกะ ตัด เย็บจีวร จะได้ไต่ถามมีความรู้สำหรับตนต่อไป ผู้ที่ชำนาญแล้วจะได้ชี้แจงเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น การกะ ตัด เย็บได้เองเป็นข้อที่ต้องพระพุทธประสงค์อย่างยิ่ง เพราะพระพุทธเจ้าโปรดให้ภิกษุเป็นผู้รู้จักอดออม ไม่จำเป็นอย่ารบกวนชาวบ้าน ผ้าขาดหรือทะลุน้อยพอจะเย็บปะชุนได้ ต้องซ่อมไว้ ถ้าเย็บไม่เป็น ถึงคราวเดินทางไกลไปเฉพาะตัว หากผ้าขาดจะทำอย่างไร? เหตุเพียงเท่านี้พอจะแก้ไขได้เอง ดังนั้นในจำนวนบริขารจำเป็นของภิกษุ จึงระบุถึงกล่องเข็มด้วยอย่างหนึ่ง นั่นก็เป็นพยานอยู่แล้วว่า พระองค์ต้อง

พระพุทธประสงค์ให้ภิกษุรู้จักเย็บผ้า อาศัยประโยชน์ทั้งสองประการนี้เป็นข้อมุ่ง พระองค์จึงทรงกำชับไว้ ดังกล่าวมาในข้อที่ ๖ นั้น ฯ

๘. เนื่องจากความจำเป็นที่ภิกษุต้องประชุมช่วยกันกะ ตัด เย็บจีวรในเดือนท้ายฤดูฝน อันเป็นคราวผลัดจีวรใหม่ มีความขัดข้องบางอย่างในการอาหาร เพราะธรรมเนียมของภิกษุจะฉันรวมกันไม่ได้ เมื่อมาพักรวมกันมากอาหารก็อัตคัด อาศัยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงทรงผ่อนผันสิกขาบทบางมาตรา และไว้โอกาสให้มีสิทธิบางอย่าง รวมกันเป็น ๕ ข้อ ที่เรียกว่าอานิสงส์ ๕ ภิกษุผู้ได้กรานกฐินโดยชอบแล้ว ได้รับอานิสงส์ ๕ ประการคือ (๑.) ก่อนหรือหลังเวลาฉันอาหารในบ้านที่นิมนต์ เมื่อจะไปที่อื่นจากบ้านนั้น ไม่ต้องอำลาภิกษุทั้งหลายก่อน (๒.) ไม่ต้องนำจีวรไปครบสำรับเพราะยังอยู่ในระหว่างที่จะได้รับผ้าเป็นอติเรกลาภ และอาศัยผลัดเปลี่ยนไป (๓.) ฉันคณโภชน์และปรัมปรโภชน์ได้ (ฉันล้อมวงหรือฉัน ๒ แห่งขึ้นไป?) (๔.) ผ้าที่นอกจากไตรจีวร เก็บไว้ได้ตามปรารถนา (๕.) เมื่อมีใครนำผ้าไปถวายก็รับแบ่งกันเฉพาะในหมู่ที่อยู่ประจำถิ่นนั้น อานิสงส์เหล่านี้ได้รับตั้งแต่กรานกฐินแล้วสืบไปจนถึงวันกลางเดือน ๔ คือวันที่สุดแห่งฤดูหนาวจึงหมดเขตแห่งอานิสงส์ ถ้าพิจารณาดูข้อความในอานิสงส์ ๕ ให้ตลอด จะเห็นได้ว่าความจริงเป็นการสนับสนุนให้ภิกษุได้รับความสะดวกขึ้นสมกับคราวเช่นนั้น แต่เมื่อสมัยเปลี่ยนแปลงมา (จงดูในข้อ ๑๑) อานิสงส์บางข้อกลายเป็นเกินจำเป็น และไม่ใช่ข้อที่ช่วยรักษาพระพุทธประสงค์เดิมเสียแล้ว ฯ

๙. ในคัมภีร์บริวารแสดงว่า ภิกษุจะสมควรครองกฐินได้ ต้องรู้และสามารถทำได้ถูกต้องตามหลักทั้ง ๘ เช่นหลักที่ ๑ ว่าด้วยการซัก กะ ตัด เนา เย็บ ย้อม ทำจุดเครื่องหมาย เป็นตัวอย่าง หากในวัดหนึ่งมีภิกษุเช่นนี้หลายรูป พระอาจารย์ท่านแนะไว้ในคัมภีร์อรรถกถามหาวรรคว่าสงฆ์ควรให้ผ้ากฐินแก่ภิกษุมีจีวรเก่า ถ้ามีจีวรเก่าเหมือนกันหลายรูปอีกเล่า ควรให้แก่ผู้ที่มีพรรษาแก่กว่า ถ้าแม้ยังมีพรรษาเท่ากันอีก ก็ควรให้แก่ท่านผู้ทรงคุณสมบัติยิ่ง บัดนี้พระสงฆ์มอบผ้ากฐินถวายแต่ท่านที่เป็นสมภารเจ้าวัด หรือท่านที่เป็นผู้เฒ่าควรยกย่อง นับว่าทำตามคำแนะนำของพระอรรถกถาจารย์ เพราะเกี่ยวกับธรรมเนียมเป็นดังนี้ หน้าที่ของท่านผู้เป็นเจ้าวัดจึงต้องสนใจให้ช่ำชองในหลักทั้ง ๘ ดังกล่าวไว้ในคัมภีร์บริวารนั้น ฯ

๑๐. การทอดกฐินในวันใดๆ ก็ตาม ปีหนึ่งจะทอดได้ครั้งเดียวเท่านั้น เพราะเหตุดังนี้ เมื่อมีผู้นิยมทอดแพร่หลายมากขึ้น จำนวนวัดไม่เพียงพอ ผู้ใดจะทอดจึงต้องรีบเขียนฉลากไปปิดบอกไว้ที่วัดว่าตนจะทอดในปีนั้นๆ ธรรมเนียมเช่นนี้เรียกกันว่า “จองกฐิน” ยังนิยมอยู่จนบัดนี้ แต่ก็มีในหมู่วัดราษฎร ส่วนพระอารามหลวง พระบาทสมเด็จฯ พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินทรงทอดบ้าง โปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์หรือผู้อื่นทอดบ้าง ไม่ต้องมีฉลาก กฐินที่ว่ามานี้เป็นสามัญ ทายกจะกำหนดทอดในวันใด เมื่อยังอยู่ในระหว่างเดือนท้ายฤดูฝน ก็กะได้ตามสะดวก แต่มีอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า “จุลกฐิน” นานๆ จึงจะได้เห็นทอดสักครั้งหนึ่ง ถือกันมาแต่โบราณว่า การทอดจุลกฐินมีอานิสงส์มาก คือต้องเก็บฝ้ายมาปั่นเป็นด้าย และทอเป็นผืนผ้าทอดกฐิน ทำให้เสร็จในวันเดียว คำที่เรียกว่า “จุลกฐิน” เห็นจะได้สมมติเรียกกันขึ้นในภายหลัง แต่คงเป็นลัทธิเก่าแก่มีมานาน

สันนิษฐานว่า เดิมน่าจะทอดในวันสิ้นเดือนท้ายฤดูฝน คือเมื่อทราบว่าวัดใดยังขาดผ้ากฐิน ซึ่งเผอิญได้ทราบในเวลาจวนแจเกือบจะสิ้นเขต มีเวลาเหลืออีกวันเดียวเท่านั้น ประกอบด้วยผ้าก็หายาก จึงพยายามหาฝ้ายมาปั่นและทอโดยเร็ว จนแล้วเสร็จทันทอดกฐินในวันนั้น เป็นการยุ่งยากอยู่บ้าง ที่ว่ามีอานิสงส์มาก ก็เห็นจะน่าฟัง เพราะต้องทำลำบากให้เสร็จในวันเดียว ความอุตสาหะไม่เพียงพอก็ยากที่จะสำเร็จ ฯ

๑๑. พระพุทธบัญญัติอันเป็นระเบียบการที่พระภิกษุจะต้องปฏิบัติตามในเรื่องกฐิน นำให้เห็นได้ชัดว่า แต่เดิมทอดกฐินด้วยผ้าขาวเป็นแน่นอน การที่ต่อมากลายเป็นทอดด้วยผ้าเหลืองซึ่งเย็บเสร็จเรียบร้อยแล้วนั้น ท่านสันนิษฐานว่าคงจะเกิดขึ้นเมื่อพระพุทธศาสนาแพร่หลายไปในถิ่นต่างๆ มีผู้นิยมทอดกฐินมากขึ้น เห็นว่าการนำเอาผ้าขาวไปทอดกฐิน พระภิกษุยังต้องกังวลด้วยซัก กะ ตัด เย็บ ย้อม เป็นความลำบากอยู่ จึงเปลี่ยนเป็นถวายผ้าเหลืองที่เย็บสำเร็จแล้ว เพื่อเป็นการช่วยให้พระภิกษุสงฆ์ได้รับความสะดวกขึ้น อนึ่ง มีฎีกาคัมภีร์หนึ่งเรียกชื่อว่า “วชิรพุทธิฎีกา” พระอาจารย์ชื่อวชิรพุทธิเป็นผู้แต่ง ได้ลงมติอธิบายในข้อนี้ไว้ รวมความว่า การทอดกฐินผ้าเหลืองก็สมควร เพราะฉะนั้น ธรรมเนียมทอดกฐินผ้าขาวจึงเสื่อมไป ทายกทายิกาพากันทอดกฐินผ้าเหลืองเป็นพื้น ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จฯ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จออกผนวช ได้ทรงสอบสวนพระพุทธบัญญัติในเรื่องกฐินโดยตลอด ทรงเห็นว่าการกฐินทำผิดเพี้ยนธรรมเนียมเดิม บางข้อก็ห่างเหินจากพระวินัยมากนัก ไม่ต้องด้วยพระพุทธประสงค์ จึงทรงแก้ไขวิธีเพื่อฟื้นเข้าหาหลักในพระวินัย การทอดกฐินผ้าขาวก็กลับมีขึ้นอีก ทุกวันนี้ยังนิยมอยู่ทั้งผ้าขาวผ้าเหลือง ที่แน่นอนก็แต่วัดในคณะธรรมยุต พยายามให้เป็นผ้าขาวอย่างเดียว ฯ

๑๒. ประโยชน์สำคัญในการทอดกฐิน ซึ่งพระภิกษุสงฆ์จะได้รับ ก็คืออานิสงส์ ๕ แต่ต้องได้กรานกฐินโดยชอบ คือถูกต้องตามระเบียบในพระวินัยอันเป็นพระพุทธบัญญัติ หากทำผิดเพี้ยนนอกแบบออกไปถึงเสียหลัก ก็ไม่ได้อานิสงส์ อนึ่ง ถ้าเชื่อว่าพระพุทธเจ้าต้องพระพุทธประสงค์จะให้พระภิกษุรู้จักเย็บผ้าได้ ก็ควรทอดกฐินผ้าขาว การที่ทอดกฐินผ้าขาวแล้ว ชาวบ้านยังไปช่วยเย็บผ้าให้อีกเล่า เมื่อเพ่งเล็งถึงบุญอย่างอื่นขอยกไว้ แต่ถ้ามุ่งพูดกันถึงประโยชน์ข้อนี้ คือข้อที่พระพุทธเจ้าโปรดให้พระรู้จักเย็บผ้า ก็นับว่าประโยชน์จะได้ไม่สมอีกนั่นแหละ ควรมุ่งให้เป็นไปตามข้อที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้จริงๆ เห็นจะดีกว่าอย่างอื่น ถึงแม้ในบัดนี้หาผ้าได้ง่ายดายก็จริง แต่ผ้าจะหายากหรือง่ายก็ตาม ผ้าก็ต้องรู้จักขาดเหมือนกัน พอดีพอร้ายไม่ต้องรบกวนโยมญาติหรือผู้ปวารณา ผ้าขาดไม่ต้องถึงกับต้องทิ้ง พระท่านจะได้เย็บ ปะ ชุนเอง ซึ่งเป็นการชอบตามหน้าที่ของท่านอยู่แล้ว ฯ

๑๓. ในพิธีการโดยมาก นิยมครั้งที่ ๓ เป็นกำหนด เช่นตั้งนะโม ๓ จบ ร่ายมนต์เสก ๓ คาบ โห่ ๓ ลา จำพรรษา ๓ เดือน ตักเตือน ๓ ครั้ง ถึงแม้ในการถวายทานแทบทุกอย่างก็นิยมดังนี้ ถือองค์ ๓ เป็นอัตรา คือว่า (๑.) ทายกมีเจตนาตกลงจะบริจาคทาน (๒.) เตรียมสิ่งที่จะบริจาคไว้พร้อม (๓.) เปล่งคำบริจาคโดยประสงค์ ตัวอย่างในการทอดกฐิน ชั้นต้นผู้จะทอดมีใจยินดี

จะบริจาคทรัพย์ จัดซื้อสิ่งของตามที่ปรารถนา ต่อมาก็นำไปยังวัด แล้วเปล่งคำถวายในท่ามกลางพระภิกษุสงฆ์ อาศัยเหตุเช่นกล่าวมา ท่านจึงแต่งคำถวายทานต่างๆ วางไว้เป็นแบบ

คำถวายผ้ากฐิน (อย่างเก่าว่า)

อิมํ สปริวารํ กฐินจีวรทุสฺสํ สงฺฆสฺส โอโณชยาม (ว่า ๓ หน)

คำแปล – ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายผ้ากฐินจีวร กับทั้งบริวารนี้แด่พระสงฆ์.

คำถวายผ้ากฐิน (อย่างใหม่ว่า)

อิมํ ภนฺเต สปริวารํ กฐินจีวรทุสฺสํ สงฺฆสฺส โอโณชยาม สาธุ โน ภนฺเต สงฺโฆ, อิมํ สปริวารํ กฐินทุสฺสํ ปฏิคฺคณฺหาตุ ปฏิคฺคเหตฺวา จ, อิมินา ทุสฺเสน กฐินํ อตฺถรตุ, อมฺหากํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย (ว่าหนเดียว)

คำแปล – ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายผ้ากฐินจีวร กับทั้งบริวารนี้แด่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับ ผ้ากฐินกับทั้งบริวารนี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย และครั้นรับแล้วโปรดกรานกฐินด้วยผ้านี้ เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุข แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สิ้นกาลนานเทอญ.

ก่อนที่จะเปล่งคำถวาย ต้องว่าคำนมัสการ คือนะโม เป็นเบื้องต้น ๓ จบเสมอไป ส่วนคำถวายนั้นจะนิยมอย่างเก่าหรืออย่างใหม่ท่านไม่ห้าม สุดแต่ความพอใจของผู้บริจาค ฯ

ในที่บางแห่ง ก่อนถวายผ้ากฐิน ทายกทายิกาว่านะโม ๓ จบ รับศีล ๕ หรือศีล ๘ ตามสมควรแล้ว (บางทีตั้งนะโม ๓ จบ ว่าพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ และคำขอขมาโทษในพระรัตนตรัย ต่อในระยะนี้ด้วย ครั้นแล้ว) จึงเริ่มถวายผ้ากฐินต่อไป ถ้าเป็นกฐินเรี่ยไรก็ดี เป็นกฐินของบุคคลคนหนึ่ง แต่มีผู้อื่นไปช่วยเหลือก็ดี มักวงด้ายสายสิญจน์ล้อมผ้ากฐินกับทั้งบริวารแล้ว ทอดด้ายนั้นให้ถือทั่วกัน เปล่งคำถวายพร้อมกันดังนี้ ก็มี ความนิยมข้อนี้เป็นไปตามสมัครสุดแต่จะชอบเพียงไหน อย่างไรก็ได้ เพราะไม่ใช่ระเบียบยืนที่ ฯ

๑๔. เมื่อพระพุทธศาสนาแพร่หลาย การถวายผ้ากฐินก็มีผู้นิยมมากขึ้น เป็นธรรมดาของทายกที่ต้องการบุญ เห็นทางจะส่งเสริมส่วนบุญให้เกิดทวีได้เพียงไร ย่อมเต็มใจบำเพ็ญไม่ท้อถอย ตัวอย่างเช่น การทอดกฐิน มีสิ่งสำคัญอยู่ก็แต่ผ้ากฐินอย่างเดียวเท่านั้น แต่เพราะหวังจะได้อานิสงส์จึงบริจาควัตถุอื่นรวมกับผ้ากฐินด้วย เป็นต้นว่า ผ้าจีวร สบง ผืนใดผืนหนึ่งหรือครบไตรจีวร ยาระงับโรคบางขนาน ภาชนะบางอย่าง เครื่องใช้บางสิ่ง โดยที่สุดไม้กวาด ของเพิ่มเติมทั้งนี้เรียกว่า "บริวารกฐิน" นอกจากสิ่งของที่เป็นบริวาร บางทีก็จัดเตรียมอาหารไปเลี้ยงพระ บางรายก็มีเทศน์อานิสงส์กฐินเป็นพิเศษ สมัยนี้นิยมการพิมพ์หนังสือแจกเป็นที่ระลึกเพิ่มขึ้นอีก นับว่าเป็นการต่อเติมโดยเพ่งเล็งถึงประโยชน์เป็นที่ตั้ง เมื่อจับเอาประโยชน์เป็นหลักการทุกชนิด และเป็นหลักกิจทุกระยะแล้ว ผลอันใดที่พึงหวัง ไม่ต้องเกรงว่าจะพลาดพลั้งถึงเสียผลอันนั้น เพราะข้อที่ทำเช่นนี้เท่ากับมี

ประกันพร้อมไปในตัวเสร็จ คือเห็นประโยชน์จึงทำ ถ้าจะไร้ประโยชน์ก็เว้นเสีย ความคิดรู้จักประโยชน์แล้วตกลงใจจะบำเพ็ญ จัดเป็นกุศลเจตนา ได้แก่ความคิดอ่านในการอันชอบ ที่จะบริจาคทานโดยรอบคอบต้องตามวิถีของนักปราชญ์ได้นั้น ก็เพราะมีกุศลเจตนาเช่นว่านี้ด้วยประการหนึ่ง รวมกับอย่างอื่นอีกเป็น ๔ สถาน คือ (๑.) บริบูรณ์ด้วยเจตนาอันเป็นกุศล (๒.) ได้สิ่งของมาโดยชอบ และควรจะเป็นทานวัตถุ (๓.) ปฏิคาหก คือผู้จะรับทาน ทรงคุณสมบัติควรแก่การบูชา (๔.) บริจาคทานต้องกับเวลาอันพึงประสงค์

ข้อที่ (๑.) บริบูรณ์ด้วยเจตนาอันเป็นกุศลนั้น คือผู้บริจาคต้องการจะละความตระหนี่หวงแหนของตนให้หมดสิ้นไป มุ่งจะบำรุงพระสงฆ์ให้ได้รับความสุขสบาย สะดวกแก่การประพฤติพรตพรหมจรรย์ สืบอายุพระพุทธศาสนา เป็นส่วนบูชาองค์สมเด็จพระพุทธเจ้า ความเต็มใจดังว่ามานี้มีขึ้นก่อนการบริจาค ครั้นถึงขณะบริจาคก็ชื่นชมไม่เสียดาย ภายหลังเมื่อบริจาคแล้วก็ยังปลื้มใจว่า “ได้ทำถูกต้องเป็นการสมควรทุกประการ” ไม่อาลัยถึงทรัพย์พัสดุที่บริจาคไป มีเจตนาดี ครบทั้งสามขณะดังนี้ ชื่อว่าบริบูรณ์ด้วยเจตนาอันเป็นกุศล ข้อที่ (๒.) ได้สิ่งของมาโดยชอบ และควรเป็นทานวัตถุนั้น คือทรัพย์สมบัติพัสดุที่แสวงหามาได้ที่ประกอบกระทำขึ้นด้วยน้ำพักน้ำแรง หรือได้โดยมรดกตกทอดอย่างใดๆ ทั้งสิ้น ที่ไม่เป็นผิดตามกฎหมาย เป็นการชอบด้วยคลองธรรม ไม่เกี่ยวกับการคดโกงหรือเบียดเบียน แต่มิใช่ว่าทุกๆ สิ่งที่ได้มานั้นจะเป็นทานวัตถุได้ทั้งหมด บางสิ่งก็ไม่สมควร จึงต้องคัดเลือกบริจาคให้สมกับเรื่องบุญจริงๆ ข้อที่ (๓.) ปฏิคาหก คือผู้จะรับทาน ทรงคุณสมบัติควรแก่การบูชานั้น หมายเอาพระภิกษุที่ประพฤติเรียบร้อย เป็นต้นว่า เอาใจใส่ในการเล่าเรียน ประพฤติพระวินัยเคร่งครัด นำความรู้ออกชี้แจงชาวบ้านให้เกิดความขยันในการทำมาหากิน ให้ปรองดองสนิทสนมกัน ให้ซื่อตรงจงรักภักดีพระบาทสมเด็จฯ พระเจ้าอยู่หัว ไม่ใช่พระภิกษุที่ทนบวชหาของเล่น ที่เกเรไม่เล่าเรียน ที่เหนียวแน่นไม่เจือจานผู้อื่น มิหนำซ้ำยังโลภมากจนผิดเพศ หากไม่ใคร่ครวญดูให้ดี ได้แต่บริจาคสุ่มๆ มักไม่ค่อยเกิดอานิสงส์เต็มที่ บางทีกลับเป็นเหตุให้เดือดร้อนเสียอีก ข้อที่ (๔.) บริจาคทานต้องกับเวลาอันพึงประสงค์นั้น คือเลือกเวลาที่จะเป็นประโยชน์แก่ผู้รับ เช่นทราบแล้วว่าผ้ากฐินที่ทอดถวายพระนั้น พระท่านจะต้องทำให้ถูกต้องตามพระวินัย เสร็จทันในวันเดียว หากนำไปถวายในเวลาค่ำคืน ถ้าท่านเย็บย้อมไม่เสร็จก่อนอรุณขึ้นก็เสียการ หรือพยายามจริงๆ ก็พอทัน ถึงดังนั้นท่านก็ต้องลำบากไม่น้อย หรือนำผ้ากฐินไปทอดในเดือนอื่นๆ ไม่ใช่เดือนท้ายฤดูฝนก็ดี วัดที่จะไปทอดนั้นมีผู้อื่นทอดแล้วก็ดี พระท่านก็รับไม่ได้ นี่เป็นตัวอย่างแสดงว่าทำไม่เหมาะกับเวลา เป็นการสำคัญอย่างหนึ่งที่ทายกจะต้องระวัง อย่าให้เข้าบทที่ว่า “เรือล่มเมื่อจอด ตาบอดเมื่อแก่” ไหนๆ ก็เตรียมพร้อมที่จะบริจาคแล้ว ควรให้การเป็นไปอย่างราบรื่น สำเร็จประโยชน์จริงๆ

หลักทั้ง ๔ ซึ่งกล่าวนั้น เป็นหัวข้อที่ทายกจะต้องพิจารณาและปฏิบัติให้ถูกต้อง ยังมีหลักพิเศษอีกข้อหนึ่ง บางทีก็สำคัญนัก กล่าวคือ การรู้จักสภาพของตนว่า มีกำลังทรัพย์เพียงไร มีกำลังญาติพวกพ้องที่พอจะช่วยเหลือกันได้เพียงไร ไม่คิดอ่านบริจาคจนเกินฐานะ เป็นต้นว่ามีเงิน ๑๕

ตำลึง แต่อยากจะบริจาคสัก ๑ ชั่ง ถึงกับยืมหรือกู้เขามา เช่นนี้เรียกว่าทำเกินตัว ไม่ใช่ทางของบุญโดยตรง มักจะเกิดบาปขึ้น กลายเป็นเหตุให้ทุกข์ร้อนไม่น้อย บางทียังถูกติว่าทำบุญอวดชาวบ้าน เห็นจะไม่ใช่คำน่าฟังนัก และพระพุทธเจ้าก็ไม่โปรดให้ทำเกินสมควร พึงถือเกณฑ์พอดีเป็นหลัก คือเฉลี่ยประโยชน์ให้ผู้อื่นตามที่ตนจะแบ่งปันได้ ไม่ถึงกับต้องวุ่นเดือดร้อนผิดวิสัย

ยังมีธรรมอีกข้อหนึ่งที่ผู้บริจาคควรระลึกถึง เมื่อต้องทำโดยอาศัยผู้อื่นช่วยเหลือในการบางอย่าง ถ้าลืม มักจะเสียการ เพราะเคยปรากฏว่าบางรายที่ลืมธรรมสำคัญซึ่งจะกล่าวถึงนี้เสีย แม้มุ่งทำบุญ แต่ก็ได้บาป น่าเสียดายทุนแรงที่ลงไปแล้วไม่เกิดผลดี ธรรมสำคัญนั้นคือความอดใจไม่โกรธ ท่านผู้เป็นเจ้าของหรือเป็นหัวหน้าอำนวยการ จะต้องตั้งใจให้เด็ดขาดลงว่า “นับแต่เริ่มการที่จะทอดกฐินคราวนี้ เราจะไม่โกรธใครเลย ถึงมีสาเหตุเจ็บแค้นอย่างใดๆ ก็ขอให้เสร็จการกฐินก่อน” นี่แหละเป็นข้อที่ช่วยให้บุญแรงยิ่งขึ้น ผู้ที่มาช่วยงานหรือผู้ที่ทำการร่วมกัน เมื่อได้เห็นหน้าผู้จัดการแช่มชื่น จะพูดจาสั่งงานก็ละม่อมละไม กิริยาก็เรียบร้อย แม้มีใครทำผิดพลั้งบางอย่างก็ไม่ถูกดุถูกด่าให้เจ็บใจดังนี้ ต่างก็จะเต็มใจยินดีทำไม่นึกระอา และพากันนิยมนับถือมากขึ้นอีก

เมื่อท่านผู้ทอดกฐิน ได้ดำเนินการถูกต้องตลอดแล้ว อานิสงส์เป็นหวังได้แน่นอน เพราะว่าการที่ทำนั้น (๑.) นักปราชญ์สรรเสริญ ด้วยเป็นการเฉลี่ยประโยชน์ให้ผู้อื่น ในฐานเกื้อกูลต้องกับหลักพรหมวิหาร คือการเจริญเมตตากรุณา หลีกจากทางของโทสะพยาบาท (๒.) ชื่อว่าบำรุงพระพุทธศาสนาให้ถาวรสืบไป เพราะกฐินทานเป็นกุศลพิเศษเกี่ยวข้องกับวินัยบัญญัติ อุดหนุนให้พระภิกษุสงฆ์นิยมการปฏิบัติไม่เสื่อมลง เมื่อท่านยังเคร่งครัดในข้อวินัยอยู่ พระศาสนาก็ยังรุ่งเรืองต่อไปอีกนาน (๓.) เป็นการปฏิบัติบูชาพระรัตนะทั้งสามโดยชอบ สมกับหน้าที่ของผู้นับถือ ด้วยว่ากฐินทานนั้นได้มอบถวายแด่สงฆ์ พระสงฆ์เป็นผู้ทรงพระธรรม ศึกษาปฏิบัติสั่งสอนนำสืบต่อๆ มา พระธรรมเล่า สมเด็จพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้และทรงแสดงไว้ ความเกี่ยวพันมีดังนี้ การทอดกฐินจึงชื่อว่าได้บูชาพระศรีรัตนตรัยโดยสมควรแล้ว (๔.) การบริจาคย่อมเป็นเครื่องทำลายความตระหนี่หวงแหน และบรรเทาความละโมบให้ลดน้อยลง (๕.) เลือกให้โดยเห็นคุณประโยชน์ ชื่อว่าดำเนินอยู่ในททางกำจัดโมหะ อันเป็นกิเลสที่คอยครอบใจให้หลงในความมืด เมื่อโมหะเสื่อมไปใจก็สว่างรุ่งเรืองขึ้น (๖.) ถวาย ณ ท่ามกลางสงฆ์ มิได้เจาะจงเป็นส่วนบุคคล แผ่ประโยชน์ด้วยน้ำใจกว้าง เป็นหนทางชักนำให้บำเพ็ญกุศลส่วนอื่นเพิ่มเติมขึ้นอีก (๗.) เป็นตัวอย่างของผู้ได้ทราบ จักทำตามในภายหลัง กับทั้งเป็นเหตุชักนำให้ผู้อื่นได้มีส่วนร่วมและพลอยโมทนา ส่งเสริมบุญญานิสงส์ให้ทวีส่วนไพศาล (๘.) ชื่อว่าเก็บทรัพย์ไว้ในสถานอันปราศจากอันตราย ไม่ต้องหวาดถึงโจรภัย อัคคีภัย อุทกภัย เป็นต้น (๙.) เป็นที่ตั้งแห่งความโสมนัสปลาบปลื้มใจ คราวใดเมื่อนึกถึง จะบังเกิดความปีติปราโมทย์เท่ากับได้รับผลกำไรพิเศษไม่จำกัด

เพราะฉะนั้นผู้มีทรัพย์เพียงพอที่จะบริจาคทานประเภทนี้ได้ สมควรบำเพ็ญให้ประจักษ์แก่ตนเป็นดีที่สุด จะผัดเพี้ยนรอไว้เมื่อนั่นเมื่อโน่น หากชีวิตสิ้นลงโดยปัจจุบันทันด่วน ก็จะไม่ได้บำเพ็ญ ถึงแม้สั่งผู้อื่นให้ทำตามเล่า หากเขาจะทำให้จริงก็คงไม่เต็มที่ บางทีเขาก็ไม่ทำให้ ผู้ที่พอใจบำเพ็ญจึง

มักรีบทำๆ เสียให้เสร็จทันตาเห็นแทบทุกอย่างที่ตนสามารถจะทำได้ ไม่ต้องผูกใจหวังว่าผู้อื่นจะทำให้เมื่อตนตายแล้ว ซึ่งเป็นการไม่แน่นอน ฯ

๑๕. เมื่อได้อ่านฟังตั้งแต่ข้อที่ ๑ จนถึงข้อ ๑๔ แล้วบัดนี้ลองใคร่ครวญดูชื่อเรื่อง ก็คงจะเข้าใจความหมายได้ตลอดกระมังว่า “กฐินคืออะไร?” นั้น มีความประสงค์เพียงไร แต่เพื่อช่วยให้คิดเห็นความประสงค์ได้เด่นชัด ควรจะตอบคำถามต่อไปนี้อีกคือ (๑.) ทำไมจึงเรียกทานประเภทนี้ว่ากฐิน? มีจำกัดให้ทอดได้เมื่อไร? ใครทอดครั้งแรก? (๒.) ไฉนจึงถวายผ้ากฐินผืนเดียว? ผ้ากฐินเป็นผ้าขาวหรือผ้าเหลือง มีหลักพิสูจน์ได้อย่างไร? (๓.) เห็นประโยชน์อย่างไร พระพุทธเจ้าจึงโปรดให้ทำเสร็จในวันเดียว? (๔.) กฐินผ้าขาวมีประโยชน์แก่พระภิกษุเพียงไร? ควรทอดผ้าขาวหรือผ้าเหลือง? (๕.) กฐินสามัญ กับจุลกฐิน ต่างกันอย่างไร? (๖.) แบบคำถวายผ้ากฐินมีอย่างไร? (๗.) อานิสงส์กฐิน มีดีอะไรบ้าง?

คำถามทั้ง ๗ ข้อนี้ ถ้ายังตอบได้ไม่หมด ควรอ่านหรือฟังข้อความที่ชี้แจงมาแล้วนั้นซ้ำอีกจนกว่าจะตอบได้ถูกต้องตลอด จึงจะนับว่าได้รับประโยชน์จากหนังสือนี้จริง ถ้าแม้รับแล้วเก็บไว้ไม่ทราบเรื่อง ผู้รับก็เป็นเหมือนตู้หรือปกเก็บเรื่อง ซึ่งไม่รู้เลยว่าเก็บเรื่องอะไรไว้บ้าง

เรื่องกฐินนี้มีข้อความยืดยาว ได้เลือกตัดตอนกล่าวแต่บางข้อ เท่าที่เห็นว่าพอจะระงับปัญหาซึ่งไต่ถามกันอยู่บ่อยๆ ในหมู่ชาวบ้าน หากจะมีผลเพียงเป็นดังสะพานพาข้ามความสงสัยบางอย่างหรือเป็นแต่ทางชวนให้คิดค้นหาหลักความสมจริงต่อไปเท่านั้น ก็พอแก่ความมุ่งหมายของผู้เรียบเรียงแล้ว หวังว่าท่านผู้รู้คงเห็นความบกพร่องหรือคลาดเคลื่อน และมีโอกาสชี้แจงด้วยกรุณาแก่ผู้เรียบเรียงทุกเมื่อ ฯ

เบ็ดเตล็ด

	หมั่นศึกษาหาเขตของเหตุผล
พิสูจน์ข้อต่อเค้าไม่เอาด้น	เมื่อคิดค้นขัดความก็ถามครู
เอาใจใส่ไม่ท้อต่อการเรียน	บำเพ็ญเพียรพยายามเพื่อความรู้
ถนอมชื่อลือเลื่องจนเฟื่องฟู	เป็นพหูสูตสมนิยมปอง
สรรวิชชาหาประโยชน์ไม่ย่อหย่อน	รู้จักผ่อนผันไปไม่จองหอง
รู้เตือนใจไม่คิดผิดทำนอง	ดำเนินต้องตามธรรมประจำการ
รู้พระคุณขององค์พระทรงราชย์	รู้รักชาติศาสนามหาศาล
สมเป็นผู้รู้มากไม่ยากนาน	เพราะเชี่ยวชาญชี้หลักประจักษ์เอย ฯ

ความดีนั้นมีอยู่ ทั่วทุกผู้ ใครทำตาม
ย่อมสบผลดีงาม ไม่จำกัดวัยเวลา
รีบทำจึงได้เร็ว ครั้นเรื่อยเฉื่อยจึงได้ช้า
ทำน้อยผลน้อยหนา ถ้าทำมากผลจึงมูน
เมียงๆ แต่ใจร่ำ เพราะไม่ทำย่อมได้ศูนย์
ใครให้ตนเกื้อกูล ตนต้องก่อเกื้อความดี ฯ